

Actoren en programma van eisen

Inleiding

Het ruiterspadenplan is van belang voor een aantal actoren en belanghebbenden. Deze groep wordt gevormd door gebiedsbeheerders, inwoners, gebruikers (ruiterplatform, maneges/pensionstallen en particuliere ruiters), maatschappelijke organisaties en overheden. De meest betrokken partijen hebben bijgedragen aan het ruiterspadenplan, waarbij hun deskundigheid en mening als belangrijke input zijn opgenomen. Hiervoor is een workshop georganiseerd, waarbij centraal stond het komen tot een wensbeeld voor een ruiterspadennetwerk.

Dit hoofdstuk bevat een analyse van alle verschillende partijen en welke rol zij in dit plan vervullen. Bij deze analyse wordt weergegeven wie waarom betrokken is geweest bij de workshop. Vervolgens worden de wensen en de knelpunten vanuit de verschillende partijen, aangegeven tijdens de workshop, beschreven. Aan de hand van deze wensen en knelpunten is een programma van eisen opgesteld. De wensen, knelpunten en het programma van eisen geven richtlijnen voor de uiteindelijke visie op ruiterspaden.

Betrokken partijen

Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is in 1899 opgericht om de Nederlandse staatsbossen te beheren en nieuwe bossen aan te leggen. Staatsbosbeheer werd hiermee verantwoordelijk voor bosbouw op grond die niet geschikt is voor landbouw. In deze tijd was in Nederland grote vraag naar hout. Nederland was al sterk ontbost. Bosbouw bleek een goede investering te zijn.

In de loop van de twintigste eeuw is het takenpakket van Staatsbosbeheer uitgebreid met natuurbescherming, landschapsinrichting, recreatie en groene gebiedsontwikkeling.

Momenteel heeft Staatsbosbeheer in de vier beheersregio's maar liefst 128 gebieden in beheer. Staatsbosbeheer heeft de visie dat zoveel mogelijk mensen moeten genieten van de natuur (www.staatsbosbeheer.nl). Ook ruiters en menbers vallen onder deze visie.

Staatsbosbeheer heeft de Balij, Het Bieslandse Bos en in de toekomst ook de Groenzone Berkel-Pijnacker in beheer. Staatsbosbeheer draagt uit behoefte te hebben aan een uitbreiding en opwaardering van de ruiterspaden, diverse ruiterspaden heeft Staatsbosbeheer in de planning.

Gemeente Delft

De gemeente Delft grenst direct aan Pijnacker-Nootdorp. Deze ruim 95.000 inwoners telende gemeente staat bekend om zijn toeristische en recreatieve culturele waarde. Naast cultuur zijn er in en om Delft diverse natuur- en recreatiegebieden, waarvan de Delftse Hout er één is. Dit recreatiegebied en tevens stadsdeel is het meest naast gelegen gebied van het Bieslandse Bos. Delft heeft de ambitie om de recreatie mogelijkheden van Delfse Hout te verbinden met die van het Bieslandse Bos en de Balij (www.delft.nl).

GZH (Groenservice Zuid-Holland)

Rust en groen zijn belangrijk binnen de Randstad. Mensen moeten kunnen recreëren, zich ontspannen en onthaasten. De visie van GZH is het zorgen voor recreatiemogelijkheden voor een brede groep mensen in verschillende vormen. Opdrachtgevers van GZH zijn onder andere diverse recreatieschappen. Waaronder ook recreatieschap de Dobbeplass en recreatieschap Midden- Delfland. De taak die GZH heeft is het behartigen van de belangen en wensen vanuit de opdrachtgevers. Hierin spelen ontwikkeling, uitvoering en beheer een belangrijke rol. GZH verzorgt de complete levenscyclus van een recreatiegebied (www.GZH.nl).

Gemeente Zoetermeer

De gemeente Zoetermeer grenst direct aan Pijnacker-Nootdorp. Deze stad met meer dan 118.000 inwoners beschikt over meerdere groengebieden. Het Westerpark, gelegen naast de Balij is één van deze gebieden. De gemeente Zoetermeer geeft aan een imago te hebben waarbij snel wordt gedacht aan de vele nieuwbouwwijken. Om van dit imago af te komen werkt Zoetermeer aan het promoten van groen en recreatie. Hiervoor heeft Zoetermeer een brochure uitgegeven, de brochure; Kom mee naar buiten. In deze brochure staat beschreven wat zoal te doen is op het gebied van natuur en recreatie. De aandacht die Zoetermeer schenkt aan natuur en recreatie is groot. De behoefte om meerdere mogelijkheden te realiseren is sterk aanwezig. Onder deze behoefte vallen ook recreatieve aansluitingen met aanliggende gebieden (www.zoetermeer.nl). Dit houdt in dat het in Zoetermeer gelegen Westerpark betere aansluitingen moet hebben voor zowel wandelaars, fietsers als ruiters.

Gemeente Lansingerland

De gemeente Lansingerland grenst direct aan Pijnacker-Nootdorp. Deze gemeente met ruim 50.000 inwoners heeft de ambitie een mix tussen wonen, werken, recreëren en leven voor de toekomst veilig te stellen. De gemeente Lansingerland beschikt over een aantal groen- en recreatiegebieden waarvan de Vlinderstrik direct grenst aan Pijnacker-Nootdorp. Een ander gebied is de groenzone Berkel-Pijnacker. Dit gebied loopt door beide gemeenten en moet een groene recreatieve zone vormen. Hierbij moet natuur en recreatie aansluiting vinden op aanliggende gebieden (www.lansingerland.nl).

DLG (Dienst landelijk Gebied)

DLG is een agentschap van het ministerie LNV. De taak van DLG is het vertalen van abstract beleid naar uitvoering in concrete projecten. Bij deze projecten gaat het om het inrichten van grote groengebieden bestemd voor recreatie, natuur, water of landbouw. Voor het uitvoeren van deze projecten verwerft DLG

gronden, richt ze opnieuw in om ze vervolgens over te dragen aan gebiedsberende instanties en individuele agrariërs. De Balij en het Bieslandse Bos zijn twee van die gebieden die opnieuw ingericht dienen te worden. Sinds 1991 voert DLG de plannen voor dit gebied uit. DLG doet dit in overleg met de gemeente Pijnacker-Nootdorp (www.minlnv.nl).

Natuurmonumenten

De vereniging tot behoud van natuurmonumenten is in 1905 opgericht. Met het oprichten van deze vereniging moest verkomen worden dat de gemeente Amsterdam het Naardermeer zou gebruiken als vuilstortplaats. De eerste gebiedsaankoop van Natuurmonumenten was dan ook het Naardermeer in 1906. Nu ruim 100 jaar later beheert deze vereniging maar liefst 345 natuurgebieden, waaronder het in Pijnacker-Nootdorp gelegen natuurgebied de Akerdijkse Plassen. Natuurmonumenten zet zich in voor een leefbaar Nederland met voldoende ruimte voor het voortbestaan van natuur in al haar verschijningsvormen. De missie van Natuurmonumenten is het aankopen van gebieden en deze op een zo professionele mogelijke wijze beheren, hierbij bouwt Natuurmonumenten aan publieke bewustwording en creëert het draagvlak (www.natuurmonumenten.nl).

KNHS (Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie)

De KNHS is in 2002 opgericht. Deze ruim 195.000 leden tellende sportfederatie is één van de grootste sportbonden van Nederland. De missie van deze organisatie bestaat uit het professioneel en pro-actief bevorderen van de paardensport in Nederland. Wedstrijdsporters en recreanten kunnen hierdoor hun sport zo optimaal mogelijk beoefenen. Belangrijke uitgangspunten hierbij zijn het welzijn en de verantwoordelijke omgang met paard en pony. De KNHS behartigt hierbij de belangen van zijn ledenbestand, die bestaat uit paardensportbeoefenaars (www.KNHS.nl).

Bewoners

Pijnacker-Nootdorp telt momenteel 45.000 inwoners, hiervan is slechts een klein deel beoefenaar van de paardensport. Niet beoefenaars van de paardensport zijn verdeeld qua mening over deze sport. Zo zijn diverse knelpunten waargenomen vanuit de bewoners. Aangegeven wordt dat ruiters rijden op plaatsen waar dat niet mag en voor overlast zorgt, bijvoorbeeld op fiets- en wandelpaden. Paarden zijn groot en worden daardoor als intimiderend beschouwd. Ook paardenpoep is een belangrijk knelpunt. Bewoners met name hondenbezitters vinden het vreemd dat hondenpoep moet worden opgeruimd, terwijl ruiters de uitwerpselen van hun paard niet hoeven op te ruimen (Telstar, 21 mei 2008).

Paardenhouderijen

Binnen de gemeentelijke grenzen bevindt zich een groot aantal paardenhouderijen. Deze worden gevormd door stallen met als doel hobby en particulier gebruik, pensionstallen voor privé paarden, maneges met grootschalige voorzieningen en fokkerijen. Daarnaast is er nog een groot aantal particulieren dat regelmatig de ruitersport beoefent. Een aantal van deze bedrijven heeft hun krachten gebundeld door het oprichten van het ruitersplatform en geven aan mee te willen denken aan de mogelijkheden voor ruitersrecreatievoorzieningen.

Voor de workshop is een aantal paardenhouderijen geselecteerd. Deze selectie is gebaseerd op de omvang van het bedrijf, waardoor ze de belangen van een groter aantal leden kunnen behartigen. Daarnaast is bij de selectie gekeken waar in het gebied zich de bedrijven bevinden, zodat er bedrijven uit alle delen van het gebied zijn vertegenwoordigd.

Maneges

Uit een lijst van twintig maneges en (pensionstallen) van binnen en direct buiten de gemeentelijke grenzen zijn zeven maneges uitgenodigd voor de workshop. Het gaat hierbij in de eerste

instantie om maneges die zich binnen de gemeentelijke grenzen bevinden, dit zijn er in totaal vijf. Daarnaast zijn er twee maneges benaderd die zich in de directe omgeving bevinden en daardoor een mening kunnen geven over de aansluitingen met aanliggende gebieden.

Platform Veilige recreatie voor Men(s) en Paard.

Het platform Veilige recreatie voor Men(s) en Paard is een groeiend platform met momenteel veel leden in Midden Delfland en een aantal in de gemeente Pijnacker-Nootdorp. De leden van het platform zijn beoefenaars van de ruitersport, bezitters van paarden (particulier), verenigingen, stalhouderijen, maneges, vertegenwoordigers van de KNHS en door sympathisanten. De omgeving waarin dit platform actief is, is Midden Delfland en directe omgeving.

Het platform heeft een aantal doelstellingen. De belangrijkste hiervan zijn het behartigen van de belangen van paardensport in het algemeen, en het bevorderen van de veiligheid. Het platform wil deze doelstellingen bereiken door een aanspreekpunt te zijn voor overheid, instanties en eigen leden (Platform Veilige recreatie voor Men(s) en Paard, 1994).

Wensen vanuit de gebruiker

Tijdens de workshop gehouden op 19 juni 2008 zijn een aantal wensen van gebruikers duidelijk geworden. Het gaat hierbij om onderstaande wensen.

Gebruik

De gebruikers hebben aangegeven dat naast ruiterspaden en routes er ook behoefte is aan menpaden en routes, deze hoeven overigens niet verhard te zijn.

Lengte ruiterspaden

De paden moeten geschikt zijn voor een rit van 1 uur, dit komt ongeveer overeen met 7 kilometer waarbij de ruiter afwisselend (stap, draf, galop) kan rijden. Tevens is het gewenst om de paden een sluitend rondje te laten vormen, waarbij ook aansluitingen zijn op andere paden en gebieden. Hierdoor kan er eventueel langer en met meer landschappelijke afwisseling gereden worden.

Breedte paden

Gewenst is een pad met een minimale breedte van 1,75 meter.

Aansluitingen en verbindingen

Uit de workshop is gebleken dat de volgende aansluitingen en verbindingen gewenst zijn;

- Westerpark – Balij

De verbinding tussen deze twee gebieden is al deels gemaakt door de Balij brug. Aangegeven wordt dat vanaf de Balij brug ruiters over het fietspad moeten om bij de ruiterspaden in het Westerpark te komen. Vanaf de Balijbrug schijnt een Ruiterspad te lopen. Et is alleen onduidelijk waar precies dit ruiterspad loopt. De toegang tot dit

schijnt belemmerd te worden door een omgevallen boom.

- Balij – Bieslandse Bos

De verbinding tussen deze gebieden is lastig te maken door de Randstadrail en de Oudeweg. In de toekomst zal onder deze twee barrières een fiets/wandel tunnel worden gerealiseerd. De wens is om deze tunnel ook geschikt te maken voor ruiters. Desnoods moeten ruiters afstijgen van hun paard om deze tunnel te kunnen en mogen passeren.

- Balij- Groenzone Berkel-Pijnacker

De verbinding tussen de Balij en de Groenzone is lastig vanwege de Katwijkerlaan. Deze drukke en voor ruiters gevaarlijke weg zorgt dat ruiters nauwelijks kunnen doorsteken. Gewenst is deze weg veiliger en aantrekkelijker te maken waardoor mogelijkheden ontstaan van de Balij naar de Groenzone door te steken.

- Bieslandse Bos – Delftse Hout

Deze verbinding is vrij makkelijk te realiseren. Er zijn twee manieren om deze verbinding te maken, beide zijn gewenst. De eerste mogelijkheid is om via de Bieslandseweg en door het Bieslandsche Bos een verbinding te maken met de Dobbepas. Een tweede mogelijkheid is om via het Virulypad van Delftse Hout naar de Dobbepas te gaan. Voor deze optie moet het Virulypad verbreed worden. Momenteel zijn er plannen om het fietspad te verbreden, hierbij zal gekeken moeten worden of deze gecombineerd kunnen worden met de wensen van ruiters.

- Bieslandse Bos, Delftse Hout – Ruyven, Zuidpolder

Deze verbinding kan op meerdere manieren gemaakt worden. Uit de workshop bleek dat de gebruikers een verbinding langs Delfgauw willen, waarbij aansluiting wordt gevonden op verschillende maneges en pensionstallen. Daarnaast is er ook een verbinding gewenst langs de N470, waarbij het ruiterspad halverwege deze weg afbuigt en via de Komkommerweg richting Het Bieslandse Bos en Delftse Hout zal gaan. Deze verbinding is momenteel nog niet mogelijk. In de toekomst zal de Komkommerweg doorgetrokken worden tot aan de N470, waardoor deze verbinding wel mogelijk wordt.

- Ruyven, Zuidpolder – Groenzone Berkel-Pijnacker

Alle gebruikers geven aan behoefte te hebben om via Ruyven, Zuidpolder naar de Groenzone door te steken. Er zijn geen suggesties gegeven over hoe deze verbinding gevormd moet worden. Gewenst hierbij is om in de Groenzone een netwerk van ruiterspaden te realiseren. Via dit netwerk zullen de groenzone de gebieden Ruyven, Zuidpolder, Akerdijkse Plassen en Oude Leede met de Balij verbonden kunnen worden.

- Ruyven, Zuidpolder – Midden Delfland
Feitelijk gezien is dit al een bestaande verbinding. Onder de snelweg A13 door ligt een fietstunnel. Deze tunnel kan tevens gebruikt worden door ruiters. Het nadeel van deze verbinding is dat aan beide kanten van de A13 geen ruiterspaden liggen. Terwijl Midden Delfland beschikt over meerdere natuur- en recreatiegebieden met diverse ruiterspaden.

Overige voorzieningen

De gebruikers geven aan geen probleem te hebben om bij tunnels en bruggen te moeten afstijgen. Wel is hierbij gewenst het op en afstijgen makkelijker te maken door het plaatsen van op- en afstap stenen, boomstammen of blokken.

Oversteekplaatsen

Gewenst is om bij oversteekplaatsen die momenteel gevaarlijk zijn voor ruiters een verhoogde drukknopinstallatie te plaatsen.

Begaanbaarheid van de huidige paden

Aangegeven wordt dat de paden in de Balij van een slechte kwaliteit zijn en dat deze verbeterd moeten worden. De wens hierbij is dat de paden onder alle weersomstandigheden en jaarrond te berijden zijn.

Knelpunten

Voor en tijdens de workshop zijn een aantal knelpunten waargenomen.

Verkeer en andere weggebruikers

Ruiters en overig verkeer gaan lastig samen. Beiden ondervinden hinder van elkaar. Paarden zijn van nature schrikdieren. Bij drukke spontane bewegingen of bij harde geluiden kunnen paarden in paniek raken wat fatale gevolgen kan hebben voor paard en ruiter. Anderzijds worden paarden en ruiters door andere weggebruikers als lastige obstakels beschouwd. Ze belemmeren het verkeer. Ruiters zoeken om dit probleem te voorkomen vaak het fiets- en wandelpad op. Dit is volgens de wet niet toegestaan. Ruiters dienen wettelijk gezien gebruik te maken van het ruitepad. Als deze niet aanwezig is dienen ruiters gebruik te maken van de rijbaan of de berm. Wandelaars en fietsers beschouwen een paard als intimiderend. Op kuispunten waar wandelaars, fietsers en ruiters elkaar tegenkomen kan dit zorgen voor lastige en onveilige situaties.

Tijdens de workshop is gebleken dat ruiters en vooral maneges zich moeten richten op hoe te gedragen op de openbare weg. Maneges kunnen hieraan extra aandacht besteden tijdens de rijlessen. Ook kunnen maneges hun leden adviseren alleen de openbare weg te betreden als het ruiterbewijs behaald is, of alleen de openbare weg te betreden als dit onder professionele begeleiding gebeurt.

Paardenpoep

Uit diverse bewonersbrieven is gebleken dat paardenpoep een groot probleem is. Bewoners vinden het oneerlijk dat zij hun uitwerpselen van hun hond moeten opruimen, terwijl ruiters de uitwerpselen van hun dier niet hoeven op te ruimen. Gevoelig hierbij is dat hondenbezitters belasting betalen over hun hond en paarden eigenaren dit niet hoeven te doen.

Vanuit de ruiters is dit een bekend probleem. De reacties op dit probleem zijn echter verdeeld. Enerzijds wordt verwacht dat de gemeente zorgdraagt voor het schoonhouden van de straten. Anderzijds zijn er ruiters die vinden dat ook zij verantwoordelijkheden hebben en dat gezamenlijk moet worden gezocht naar een oplossing voor dit probleem.

Eigen gemaakte ruiterspaden

Eigen gemaakte ruiterspaden zijn paden die door regelmatig gebruik langzaam uitslijten tot een ruiterspad. Op lange termijn zijn deze paden zo gebruikelijk dat ze worden geaccepteerd als ruiterspad. Deze eigen gemaakte ruiterspaden voldoen alleen niet aan de kwaliteitseisen van een ruiterspad. Bij nat weer zijn deze paden modderig, glad en vaak onbegaanbaar. Ook lopen deze paden dikwijls langs fiets- en wandelpaden. Ruiters weten in de regel dat ze niet mogen rijden op fiets- en wandelpaden dus zoeken ze de berm op, terwijl bij fiets- en wandelpaden ook dit niet is toegestaan.

Ruiters geven aan inderdaad regelmatig in de bermen van fiets- en wandelpaden te rijden, omdat dit het meest veilige alternatief is op de vaak drukke rijbaan. Via deze paden kunnen ruiters de enkele ruiterspaden die er zijn bereiken. Wel is het zo dat deze paden duidelijk aangeven waar in de gemeente veel gereden wordt dus waar er behoefte is aan ruiterspaden en verbindingen.

Financiering

Over de financiering van ruiterspaden lopen de meningen sterk uiteen. Er zijn ruiters die vinden dat gezamenlijk verantwoordelijkheid genomen moet worden, en er zijn ruiters die vinden dat de taak bij de gemeente en de gebiedsbeheerders ligt.

In het hoofdstuk uitvoering zal meer aandacht besteed worden aan het hoe te financieren van ruiterspaden.

Programma van eisen

Het realiseren van een ruiterspadenstelsel is verbonden aan een uitgebreid programma van eisen. Ruiter en paard moeten op een veilige en gezonde manier kunnen genieten van de buitenrit, om dit zeker te stellen zijn een aantal punten noodzakelijk. Deze punten vormen het programma van eisen. In deze paragraaf wordt het programma van eisen omschreven. In de bijlage is een overzicht te vinden (bijlage 3). Het programma van eisen is opgesteld vanuit de wensen en verwachtingen van de deelnemers van de workshop ruiterspadenplan, gehouden op 19 juni 2008 en vanuit het handboek ruiter- en menpaden (G.E.B. Franssen et al, 2005)

Recreatieve waarde

Nederland telt gemiddeld circa 460.000 actieve paardensporters, waarvan maar liefst circa 432.000 recreatief rijden. Ongeveer 80% van deze paardensporters maakt regelmatig ritten in de vrije natuur. 47% van deze ruiters maken buitenritten in georganiseerd verband en 92% van deze ruiters start de rit direct vanaf de stalling. De buitenritten worden overwegend positief beoordeeld (KNHS, 2006). De belangrijkste beweegredenen voor ruiters om buitenritten te maken, is de landschappelijke aantrekkelijkheid. Onder deze landschappelijke aantrekkelijkheid wordt verstaan; de landschapselementen waar het ruiter-/menpad langs en doorheen gaat. Bij deze landschapselementen kan gedacht worden aan bos, polder en historische elementen zoals boerderijen en molens. Naast de landschappelijke elementen is de variëteit van het ruiterspad door het landschap van belang. Het landschap dient afwisselend en aantrekkelijk te zijn.

Het recreatief buiten rijden kan vanwege zijn omvang worden gezien als een belangrijke vorm van recreatie. Ruiterspaden vullen naast fiets- en wandelpaden het recreatieve aanbod behoorlijk aan. Ruiterspaden lopen dikwijls niet direct langs andere recreatieve verbindingen, hierdoor wordt er onderling nauwelijks hinder van elkaar ondervonden. Voorzieningen voor ruiters zoals,

maneges, rust en drinkplaatsen kunnen zelfs een belangrijke aanvulling geven in het gebied.

Veiligheid

Onder veiligheid wordt onderscheidt gemaakt tussen verkeersveiligheid, veiligheid voor paard en ruiter/koetsier en sociale veiligheid.

Verkeersveiligheid

Het is belangrijk dat drukke verkeerswegen zo veel mogelijk worden gemeden. Mocht een ruiterspad toch verkeerswegen kruisen dan dienen de oversteek plaatsen zo overzichtelijk mogelijk te worden aangelegd, waarbij juiste bebording een belangrijk aandachtspunt is.

Paden, bermen en wegen.

In de wet staat dat ruiters het ruiterspad dienen te gebruiken. Een ruiterspad is minimaal 1 meter breed, voor een menpad geldt een minimum van 2 meter. Bij passeerplekken dient het minimum voor een ruiterspad 1,75 meter te zijn en voor menpaden 3,50 meter. Gewenst is de paden in breedte te laten variëren. Op bredere stukken kan harder gereden worden wat zorgt voor afwisseling.

Indien er geen ruiterspad aanwezig is dienen ruiters de berm of de rijbaan te gebruiken. Bij gebruik van de berm dient de afstand tussen de te berijden berm en de rijbaan minimaal 1 meter te zijn. Wenselijk is tussen de te berijden berm en de rijbaan een laag haagje te plaatsen zodat paarden bij schrik niet meteen de rijbaan op springen. Verder moet gelet worden op de begaanbaarheid. Borden en andere obstakels mogen geen hindernis voor de ruiters vormen. De bermen dienen bij voorkeur uit gras te bestaan, mits deze wel voldoende worden gemaaid. Menners mogen geen gebruik maken van de berm, zij dienen de rijbaan te gebruiken. In sommige gevallen is er toestemming verleent om menners hun weg te laten vervolgen door de berm, het gaat hierbij om drukkere verkeerswegen. Belangrijk hierbij is dat er langs de weg

borden worden geplaatst die andere weggebruikers erop attenderen dat er ruiters en of menners langs de rijbaan kunnen lopen.

Ruiters en menners mogen geen gebruik maken van fiets- en wandelpaden mits de situatie zo onveilig is dat nood wet breekt.

Kruisen van openbare infrastructuren.

Kruispunten met gemotoriseerd verkeer dienen zoveel mogelijk te worden vermeden. Desondanks zijn deze kruispunten niet geheel te vermijden. Het is dan ook belangrijk om zowel ruiter als automobilist attent te maken op deze kruising. Ruiters en menners worden gewaarschuwd door 100 meter voor de kruising het bord J08 te plaatsen. Automobilisten worden gewaarschuwd door het bord J37.

Oversteekplaatsen

Bij oversteekplaatsen is het naast het plaatsen van waarschuwborden belangrijk een aantal voorzieningen te treffen. Wanneer ruiters oversteken dienen ze dit in het kader van veiligheid stapvoets te doen. Om te zorgen dat ruiters de oversteek stapvoets naderen dient het laatste stuk verhard te zijn. De minimale verharding bedraagt 3 meter. Gewenst is deze verharding afhankelijk van het voorgaande stuk te bepalen, waardoor de verharding tussen de 3 en 15 meter moet zijn. Bij drukke verkeerswegen dienen sluisen gemaakt te worden, dit zijn twee balken die met een tussenruimte van 1,80 meter achter elkaar worden geplaatst. Tussen de sluis en de verkeersweg dient een vrije opstelruimte aanwezig te zijn. Bij deze vrije opstelruimte kunnen groepen ruiters stil staan en wachten op een veilige oversteek. Deze opstelruimte dient dat als paarden achterblijven wanneer de groep in delen oversteekt niet in paniek raken, aangezien paarden kuddedieren zijn en de groep altijd willen volgen. Het veiligste is om bij oversteekplaatsen verkeerslichten te plaatsen met een drukknopinstallatie. Deze installatie dient op 1,60 geplaatst te worden, waardoor ruiters erbij kunnen. De drukknopinstallatie dient een aantal meter voor de oversteek geplaatst te worden.

Veiligheid voor ruiter en paard

Onder de veiligheid van ruiter en paard worden alle aspecten in het ruiterspad die deze veiligheid kunnen belemmeren verstaan. Het gaat hierbij om de toegankelijkheid, de bereikbaarheid,

begaanbaarheid, de kwaliteit van de voorzieningen en kunstwerken en om beplantingssoorten die giftig kunnen zijn voor paarden.

Begrenzing

De begrenzing van een ruiterspad is belangrijk. Het is belangrijk dat ruiter en paard zich niet kunnen verwonden. Elke begrenzing heeft een bepaalde waardering deze staan aangegeven in de tabel (Tabel 1)

Tabel. Begrenzing paden, afstand tot begrenzing 1 meter of minder

Begrenzing paden	Ruiters	Menness
Open land	++	++
Open bos	++	++
Smalle greppel ($\leq 1\text{m}$)	+	-
Haag/struiken	+	+
Hek (hout/gaas)	+	+
Weg	-	-
Breed water ($\geq 1\text{m}$)	0	--
Omheining glad draad	--	--
Omheining pikkeldraad	--	--
Omheining schrikdraad	--	--

Zeer goed	++
Goed	+
Redelijk	0
Matig	-
Slecht	--

Giftige planten

Sommige planten en bomen zijn giftig voor paarden. De gevolgen, wanneer een paard deze eet kunnen rampzalig zijn. Sommige planten kunnen zelfs het overlijden van een paard tot gevolg hebben. Paarden zullen zelden iets giftigs uit zichzelf eten. Desondanks dient rekening gehouden te worden met het feit dat sommige paarden wel iets eten dat giftig voor hen is. Daarom is het belangrijk om planten en bomen zoals; Taxus, Rododendron, Goudenregen, Buxus, Vingerhoedskruid, Nachtschade, Lupine, Gevlekte scheering en Adelaarsvaren niet in de buurt van ruiterspaden te plaatsen. Om dit te waarborgen moet toezicht gehouden worden dat ruiterspaden vrij zijn van deze giftige planten.

Sociale veiligheid

Sociale veiligheid is de mate waarin de route en de omgeving daarvan als niet bedreigend wordt ervaren. Een belangrijk aspect hierbij is de overzichtelijkheid van de route.

Overzichtelijkheid

De veiligheid wordt mede bepaald door de overzichtelijkheid van een ruiter/menpad en route. Zo dienen meerdere oriëntatie punten in de route aanwezig te zijn en dienen oversteek plaatsen overzichtelijk te zijn.

Te mijden locaties

In de eerste instantie dienen verkeerswegen zoveel mogelijk gemeden te worden. Daarnaast is het belangrijk dat drukke plaatsen worden gemeden. Het gaat hierbij om plaatsen waar regelmatig samenscholing voorkomt zoals scholen.

Intensiteit (druktebeleving)

Ruiterspaden dienen afzonderlijk te lopen van andere recreatieve voorzieningen. Op deze manier zullen ruiters en andere recreanten zo min mogelijk hinder van elkaar ondervinden. Gewenst is om langs ruiterspaden een beschutting aan te brengen

waardoor de afstand tussen bijvoorbeeld ruiterspaden en wandel- en fietspaden zo groot mogelijk is.

Toegankelijkheid

Onder toegankelijkheid wordt verstaan de locaties die geschikt zijn voor de ruiters en menners. Hierbij kan gedacht worden aan op welke openbare wegen er wel of niet gereden mag worden en welke seizoenbeperkingen er zijn. Tevens valt onder toegankelijkheid de eisen waaraan de ruiter moet voldoen om gebruik te mogen maken van de paden, hierbij kan gedacht worden aan het ruiterbewijs en het dragen van een veiligheidscap.

Verkeer

Ruiters worden gezien als bestuurders, ze dienen dan ook volgens het reglement verkeersregels en verkeerstekens te rijden op de openbare weg of in de berm mits er geen ruiterpad aanwezig is. Dit houdt in dat ruiters niet op fiets- en wandelpaden mogen rijden. Verkeer en ruiters gaan lastig samen. Om deze twee goed samen te laten gaan kunnen er waarschuwingsborden geplaatst worden. Ook is het mogelijk om oversteekplaatsen veilig te maken.

Indien een ruiterpad aanwezig is dienen ruiters hier gebruik van te maken. Een ruiterpad wordt aangegeven met verkeersbord G09, en afgesloten met G10.

Om de veiligheid voor ruiters en ander weggebruikers te vergroten kan bij de KNHS promotie materiaal worden aangevraagd. Er zijn folders, spandoeken, posters en stickers verkrijgbaar waarmee duidelijk gemaakt kan worden wat te doen als je een paard ontmoet.

Ruiter/ koetsierbewijs

Het rijden op de openbare weg vergt voor ruiter en koetsier een bepaalde vaardigheid en kundigheid. Om veilig te kunnen rijden is er het zogenaamde ruiter- en koetsierbewijs. Het is de taak aan maneges te zorgen dat ruiters die de openbare weg opgaan dit veilig doen. Door middel van trainingen en het vanuit de manege verplicht stellen het ruiter- en koetsierbewijs te halen, kan een groot deel van de veiligheid worden gewaarborgd.

Seizoenbeperkingen

Ruiters dienen op het ruiterpad te rijden of op de openbare weg. Hiervoor zijn geen seizoenbeperkingen. Wel is het denkbaar dat ruiters zich aangetrokken voelen om van de paden af te wijken om bijvoorbeeld gebruik te maken van de strandjes bij de Dobbeplas en Delftse Hout. Tot dusver is dit niet toegestaan, denkbaar hierbij is ruiters toe te staan in bepaalde jaargetijden. Het is aan de gebiedsbeheerders hoe hiermee om te gaan.

Bereikbaarheid

Onder bereikbaarheid wordt verstaan de afstand tussen stalling en ruiter/menpad. Het gaat hierbij om de aanrijroutes en aan welke eisen deze moeten voldoen.

Afstand

De afstand van de stalplaats tot het ruiterpad is maximaal 3 kilometer. Deze afstand komt overeen met ongeveer 30 minuten stapvoets rijden. Gewenst is de afstand tot de ruiterpaden zo klein mogelijk te houden. Helaas staan vele paarden particulier gestald waardoor het niet mogelijk is om bij elke stalling direct een ruiterpad aan te leggen.

Aanrijroutes

De aanrijroutes naar de ruiterpaden volgen over het algemeen hun weg langs verkeerswegen. Belangrijk is om deze aanrijroutes via begaanbare bermen en oevers te laten verlopen. Uit ervaring blijkt dat veel ruiters op weg naar het ruiterpad gebruik maken van wandel- en fietspaden. Dit oneigenlijke gebruik is alleen toegestaan als nood wet breekt. Verstandig is om fietspaden op te waarderen, waardoor ze tevens zijn toegestaan voor ruiters.

Begaanbaarheid

Onder begaanbaarheid wordt verstaan de mate waarin een ruiter- en of menpad geschikt is om als zodanig te gebruiken. Ruiters en menners stellen verschillende eisen aan de begaanbaarheid van

een pad, maar voor beide geldt dat het welzijn van het paard niet in het geding mag komen.

Afmetingen

De afmetingen van een ruiter en menpad verschillen van elkaar. De afmetingen bestaan uit de doorrijhoogte, de breedte en de lengte van een pad.

Hoogte

De doorrijhoogte dient 3 meter te zijn. Met deze hoogte is het voor de ruiter mogelijk om veilig op het paard te zitten en te blijven zitten. Tevens zit is bij deze hoogte nog speling tussen ruiter en het boven hem gelegen opstakel. Deze ruimte is bedoeld voor het onverwacht kunnen steigeren van paarden.

Breedte

De minimale breedte van een ruiterpad is 1 meter, voor een menpad 2 meter. Bij passeer plekken dient de breedte van ruiterpaden 1,75 meter te zijn, voor menpaden 3,50 meter. Het is belangrijk dat ruiter/menpaden een variërende breedte hebben. Bij een variërende breedte zijn ruiters en menners in de gelegenheid om afwisselend te kunnen rijden, zo kan er bij een breder pad worden gegaloppeerd.

Lengte

De lengte van de paden valt moeilijk aan te geven. Gemiddeld rijdt een ruiter 3 uur buiten, wat gelijk staat aan ongeveer 20 kilometer. Belangrijk is dat ruiters en menners de mogelijkheid hebben om meerdere routes en paden te nemen, waardoor het mogelijk is verschillende afstanden af te leggen.

Bodem

Paarden hebben dunne en lichte benen waardoor ze veel snelheid kunnen ontwikkelen, blessures die veel voorkomen bij paarden hebben vaak betrekking op de pezen. Om te zorgen dat paarden zo min mogelijk blessures oplopen is het noodzakelijk dat de

ondergrond optimaal geschikt is. Een geschikte bodem is niet te hard of te zacht, heeft een egale ondergrond en is niet drassig.

Bodemgesteldheid

De bodem is belangrijk voor het paardenbeen. Zand is de best berijdbare bodem, mits dit niet te mul is. Ook het rijden over gras wordt gewaardeerd. Het nadeel van gras is dat dit snel wordt stuk getrapt, waardoor veel onderhoud nodig is. De bodem mag niet te nat zijn. Om een zo optimaal mogelijk ruiterpad te krijgen wordt er soms drainage geplaatst op een diepte van 70 tot 80 centimeter onder het ruiterpad. Dit is overigens wel een dure oplossing. Tevens wordt het gewaardeerd de bodem af te wisselen. De belasting op het paardenbeen verschilt per bodem, door afwisseling wordt het been steeds anders belast waardoor er minder snel overbelasting ontstaat.

Toplaag

De toplaag wordt gevormd door de bovenste 15 centimeter van het pad en is bepalend voor de bodemgesteldheid. Onafhankelijk van de ondergrond geldt dat de toplaag rul is en na het neerzetten van de hoef tredvast is. De hoeven mogen slechts 5 centimeter wegzakken. De toplaag dient veerkrachtig te zijn. De ideale toplaag heeft een goede zandkorrel grote en een juiste samenstelling tussen zand, leem en organische stof. Hierdoor krijg je een goede waterdoorlatende bodem waarbij het leem een beetje vocht vasthoudt tegen het stuiven. De ideale verhoudingen tussen de organische stoffen en het leemgehalte staan weergegeven in de tabel.

Tabel: Verhoudingen optimale toplaag

M-50 cijfer (korrelgrootte)	Organische stof gehalte in %	Leemgehalte in %
150-210	0-2	5-12
	2-4	3-8
	4-6	3-5
210-320	0-2	8-12
	2-4	6-8
	4-6	4-6

Te mijden ondergrond

Lang lopen over dezelfde ondergrond is niet aan te raden, afwisseling is belangrijk. Daarnaast zijn een aantal ondergronden sterk af te raden. Het gaat hierbij om beton, asfalt, puin en grind. Ook is het belangrijk dat obstakels worden vermeden, zo mogen er geen wortels of konijnenholen in het pad aanwezig zijn.

3.5.6. Voorzieningen

Onder voorzieningen worden alle voorzieningen met betrekking op het ruiters/menpad verstaan. Het gaat hierbij om voorzieningen zoals informatieborden, rust en aanbind plaatsen, parkeerterreinen, eventuele hindernissen en eventuele doorwaadbare plaatsen.

Informatieborden

Net als bij wandel- en fietsroutes is het bij ruiters/menroutes gewenst om deze te voorzien van goede informatie voorzieningen.

Borden

Een ruiterspad dient net als een fiets- en wandelpad aangegeven te worden met een verkeersbord. Hiervoor wordt het bord G9 gebruikt. Het einde van het ruiterspad dient met het bord G10 te worden aangegeven.

Symbolen

Het is belangrijk om in het begin van de route of van het pad aan te geven wie er gebruik van mogen maken, hiervoor zijn een

aantal standaard symbolen .

Ruiterspad
Gecombineerd pad

Menpad

Fig. Symbolen paden

Naast bovenstaande symbolen worden er in routes vaak extra symbolen gebruikt, deze geven aan welke voorzieningen er zich in de route bevinden.

Verklaring symbolen

M	Manege
O	Overnachtingplaats
D	Dierenarts
S	Hoefsmid
R	Rustplaats
H	Horeca

Route aanduidingen

De beste manier om een route aan te duiden is werken met kleuren. Dit systeem wordt veel gebruikt bij wandel- en fietspaden en is ook prima toepasbaar bij ruiters en menpaden. Een optimale route aanduiding bestaat uit een kunststofpaal met op de kop een hoek van 30°. Op deze schuine zijde kan een bordje geplaatst worden met informatie over het pad, zoals richting aanwijzingen, afstanden en voorzieningen. Deze aanwijzingen worden weergegeven in symbolen (beschreven onder het kopje symbolen)

Parkeerterreinen

In veel gevallen beginnen ruiters/menpaden en routes bij parkeerterreinen. Parkeerterreinen hebben een lage prioriteit omdat slechts 8% van de ruiters per trailer of vrachtwagen start vanaf een parkeerterrein. Desondanks dient er rekening gehouden te worden dat ruiters parkeerterreinen gebruiken.

Parkeervakken voor trailers

Naast parkeerruimte voor personenauto's kan er gedacht worden aan parkeerruimte voor trailers en vrachtwagens. Een standaard parkeervak is 5 bij 2.5 meter. Voor trailers is het prettig om de vakken op 3 bij 10 meter aan te leggen.

Vrije opstelruimte

Paarden dienen voor en na de rit verzorgd te worden. Voor deze verzorging is ruimte nodig. Gewenst is om aan een zijde van het parkeervak een vrije opstal ruimte van 1.80 meter te hebben.

Manoeuvrerruimte

De manoeuvrerruimte is de ruimte die de auto met trailer nodig heeft om te kunnen insteken. Bij een insteekhoek van 90° moet de manoeuvrerruimte minstens 8 meter zijn, de totale lengte met de opgestelde auto met trailer is dan 18 meter.

Rustplaatsen

Bij routes en ruiters/menpaden langer dan 20 km, is het wenselijk om in de route drink- en rustplaatsen op te nemen.

Rustplaatsen

Rustplaatsen kunnen heel simpel worden ingericht. De simpelste uitvoering is een verbreding of inham in het pad. De inham met het pad dient 4,5 meter breed te zijn. Bij deze breedte zullen andere ruiters geen hinder ondervinden. Ook is het belangrijk dat het paard aangebonden kan worden. Een simpele oplossing hiervoor is het plaatsen van een boomstammetje op ongeveer 1 meter hoogte.

De meest ideale rustplaats is een veldje van minimaal 20 bij 20 meter, die mogelijkheid biedt om zowel in de zon als in de schaduw te staan.

Drinkplaatsen

Bij langere routes is het gewenst om drinkplaatsen voor de paarden te realiseren. De beste oplossing hiervoor is dat routes langs een manege, boerderij of horecagelegenheid lopen.

Hindernissen

Ruiters willen net als alle andere sporters afwisseling en uitdaging. Hindernissen kunnen zorgen voor deze afwisseling. In het ruiterspad kunnen hindernissen aangelegd worden. Wel is het hierbij belangrijk dat het ruiterspad breed genoeg is waardoor ruiters zelf de keuze kunnen maken een hindernis te nemen of niet. De hindernissen moeten passen in de omgeving. Vaak worden hindernissen gemaakt van natuurlijke materialen zoals boomstammen, ook is het belangrijk dat de hindernissen in natuurlijke kleuren zijn gebeitst en geen obstakel zijn. Uitstekende takken en scherpe punten mogen niet aanwezig zijn. Door hindernissen zo te bouwen dat ze zowel door ruiter als menner te gebruiken zijn kunnen kosten bespaard worden.

Kunstwerken

Onder kunstwerken wordt verstaan alle verbindingsvoorzieningen zoals bruggen, viaducten, tunnels en verkeersbeperkende en belemmerende voorzieningen.

Bruggen en viaducten

Bruggen en viaducten worden regelmatig gebruikt voor de oversteek van ruiters, ze zijn relatief veilig, mits er een goede afscherming is. De afscherming dient circa 2.5 meter hoog te zijn. Als een afscherming onder deze hoogte is dan is het verstandiger om ruiters af te laten stappen. Wel is het belangrijk, dat wanneer ruiters moeten afstappen bij het passeren van een brug of viaduct, er een ruime op- en afstijgplaats is. De meeste bruggen waarvan ruiters gebruik kunnen maken zijn bruggen die gecombineerd zijn met wandelaars en fietsers. De ideale omstandigheden voor de ruiter bestaan uit een brug met daarover een ruiterspad. Langs dit pad is dan dikwijls beplanting aangebracht waardoor de brug naast een recreatieve verbinding ook een ecologische verbinding vormt.

Tevens is het belangrijk dat bruggen en viaducten niet te schuin zijn, een hellinghoek van 5% wordt geadviseerd bij verhardingen.

Tunnels

Tunnels worden over het algemeen in combinatie met fietsers en wandelaars gebruikt, dit om de kosten te drukken. Voor ruiters zijn de eisen aan de tunnel van groot belang. Paarden zullen uit hun zelf niet snel een nauwe ruimte betreden. Wanneer paarden in paniek raken kunnen ze gaan steigeren, het is daarom belangrijk dat tunnels een veilige hoogte hebben. Er wordt aangeraden de tunnel 3.50 meter hoog te maken. Wanneer een tunnel aan deze hoogte voldoet kunnen paard en ruiter gemakkelijk door de tunnel. Wanneer een tunnel lager is dan 3.50 meter is het aan te raden om de ruiter te laten afstijgen. De ruiter dient dan te voet met het paard de tunnel te betreden. Als de ruiter moet afstijgen is het belangrijk dat aan beide zijde van de

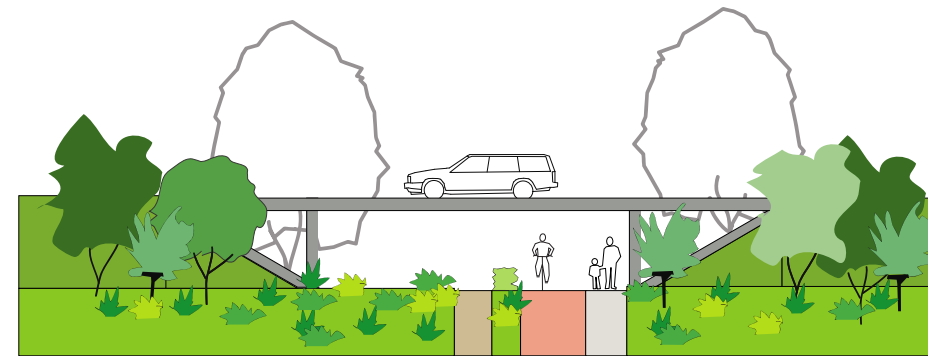
tunnel een op- en afstijgruimte wordt gecreëerd. Op deze manier hebben andere gebruikers geen overlast van de ruiter en is de ruiter in de gelegenheid zo veilig mogelijk op en af te stappen. De ideale tunnel beschikt over een apart ruiter, fiets en wandelpad, is 3.50 meter hoog en laat veel licht door.

Faunatunnels en ecodeucten

Ecologische verbindingen kruisen dikwijls (spoor) wegen. Een oplossing hiervoor wordt soms gevonden in de vorm van een ecodeuct, wildpassage, wildspoor of ecologische tunnel. In sommige gevallen worden deze ecologische verbindingen gecombineerd met recreatieve verbindingen zoals fiets, wandel- en ruiterpaden. Belangrijk is wel bij het realiseren van een ecologische verbinding zoals een tunnel of een viaduct dat deze volstaat aan een aantal basiseisen.

Faunatunnel

De breedte van de fauna tunnel is afhankelijk van de doelsoorten en de lengte. In dit ruiterpadenplan richten we ons wat betreft doelsoorten op de middelgrote doelsoorten. Bij middelgrote doelsoorten wordt een gemiddelde breedte van 5 meter en een hoogte van 4 meter gehanteerd. De breedte is sterk afhankelijk van de lengte van de tunnel. Korte tunnels kunnen smaller zijn terwijl lange tunnels weer breder moeten zijn. Wanneer faunatunnels gecombineerd gebruikt zullen worden zal de breedte van het fiets, wandel en of ruiterpad hier nog bij opgeteld moeten worden. Faunatunnels hebben om goed te kunnen functioneren voldoende licht nodig, dit betekent dat voor een optimale lichtval de tunnelwanden schuin naar buiten moeten worden geplaatst

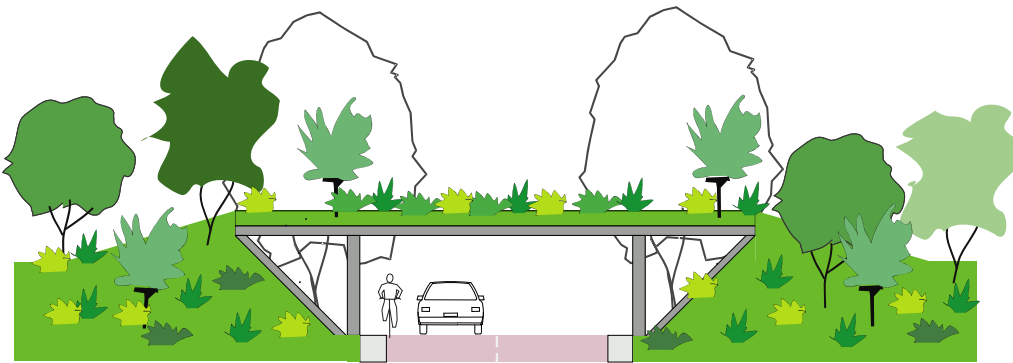
Fig. Fauna tunnel

Ecoduct

Een ecoduct ofwel natuurbrug is een met natuur ingericht viaduct. Het ecoduct is ideaal voor het verbinden van natuur-recreatiegebieden. De breedte van de brug wordt bepaald aan de hand van de doelsoorten en van gewenste biotopen. Bij recreatief medegebruik dient de breedte van de fiets- wandel en of ruiterspaden opgeteld te worden bij de breedte.

Niet alleen de breedte van een ecoduct of natuurbrug is van belang, ook de vegetatie speelt een belangrijke rol. De vegetatie dient voldoende beschutting te bieden, tevens dient bij recreatief medegebruik de fiets- wandel en of ruiterspaden afgeschermd te zijn van het natuurlijke gedeelte.

Als laatst zijn er bepaalde eisen verbonden aan het aanlooptalud. Dit talud mag niet te stijl zijn, optimaal is een talud opgebouwd vanuit verschillende lagen.

Fig. Ecoduct

Conclusie

Bij de workshop zijn verschillende organisaties uitgenodigd. Voorafgaand aan deze uitnodiging is gekeken welke organisaties of personen een bijdrage konden leveren. In de eerste instantie is gekeken welke organisaties direct betrokken zijn. Het gaat hierbij om gebiedsbeherende organisaties of planmakende organisaties. Daarnaast is gekeken naar welke paardenhouderijen zich in het gebied bevinden en welke daarvan voldoende representatief zijn, hiermee wordt bedoeld; omvang van het bedrijf en het aantal leden die ze vertegenwoordigen. Ook zijn particuliere ruiters/amazones benaderd. Het gaat hierbij om een drietal personen die middels het sturen van brieven aangegeven hebben mee te willen denken over de mogelijkheden. Om inzicht te krijgen wat allemaal komt kijken bij het maken van een ruiterspadenplan is ervoor gekozen de KNHS te benaderen deze organisatie beschikt over veel kennis op dit gebied. Als laatst zijn er de bewoners, deze zijn niet tijdens het opstellen van het ruiterspadenplan benaderd wel zijn knelpunten aangegeven vanuit bewonersbrieven meegenomen in het plan en voorgelegd bij de gebruikers. In een later stadium zal nog een inspraakavond volgen en zal het plan ter inzage worden gelegd. Hier kunnen betrokkenen en geïnteresseerden dan op reageren.

Uit de workshop is gebleken dat alle gebruikers behoefte hebben om het aantal ruiterspaden in de gemeente Pijnacker-Nootdorp uit te breiden. De mogelijkheden zijn momenteel te klein en de paden die er liggen voldoen niet aan de kwaliteitseisen. De gebruikers geven aan dat er verschillende verbindingen moeten worden gemaakt. De meest gewenste verbinding is die tussen de Balij en Het Bieslandse Bos, waarbij ook aansluiting gevonden moeten worden op de omliggende gebieden Westerpark en Delftse Hout. Hier opvolgend wordt de verbinding tussen het Bieslandse Bos en Ruyven, Delfgauw en Oude Leede met aansluiting op het aanliggende gebied Midden Delfland genoemd. Als laatst wordt aangegeven dat een ruiterspaden netwerk door de Groenzone Bekel-Pijnacker gewenst is. Dit ruiterspaden netwerk

moet de Balij via de Groenzone verbinden met Ruyven, Zuidpolder, Akerdijkse Plassen en Oude Leede. Daarnaast zal het ruitervaden netwerk aansluiting moeten vinden op de in Lansingerland gelegen gebieden.

Voor het programma van eisen waren er ook bepaalde wensen. Aangegeven is dat het rijden over de openbare weg veiliger moet. Voorbeelden hierbij zijn bijvoorbeeld hoge drukknopinstallaties. Tevens is er gesproken over de kwaliteit van de paden, zo dient een ruitervaden minimaal 1 meter breed te zijn en is een rondje van 10 kilometer gewenst. Deze wensen zijn meegenomen in het programma van eisen. Dit programma bestaat uit 8 aandachtspunten; recreatieve waarde, veiligheid, toegankelijkheid, bereikbaarheid, begaanbaarheid, voorzieningen en kunstwerken. Elk van deze punten is onderverdeeld in een aantal onderdelen. Gezamenlijk zorgen al deze punten en onderdelen voor een goed kwalitatief en gewenst ruitervaden.